

VAJDA ZOLTÁN
Szegedi Tudományegyetem

Aetas 39. évf. 2024. 1. szám, 108–118.
ISSN 0237-7934
DOI 10.14232/aetas.2024.1.108-118
www.aetas.hu

Egy amerikai – nem csak – Párizsban

Thomas Jefferson és a franciaországi szegények

ABSTRACT. *An American – not Only – in Paris: Thomas Jefferson and the Poor in France.* Thomas Jefferson often expressed his interest in French culture, society, and politics, citing various issues with poverty as a primary point of curiosity. Studies have shown how his concept of American exceptionalism *via-à-vis* Europe in general also involved indigence, yet, no attempt has been made at probing into his understanding of indigence in France with respect to the nature and typology of poverty there. Filling this gap, I propose to argue that, in the first place, the ultimate concern of Jefferson in connection with the indigent in France was largely shaped by his republican frame of mind. Furthermore, he refused to regard the indigent in France as a homogeneous category, and while in some ways he found French poverty unique in contrast to America, in others he did not. Finally, I also aim to point out the sharp contrast between his concept of poverty in France before and after his travels through the country on the eve of the Revolution.

Keywords: *Thomas Jefferson, poverty, France, United States, republicanism*

1784 augusztusában, nem sokkal az amerikai függetlenségi háborút lezáró párizsi békét követően Thomas Jefferson az amerikai Kongresszus megbízásából Franciaországba utazott. Feladata alapvetően az volt, hogy rendkívüli meghatalmazott követként képviselje hazája érdekeit az ekkor már Párizsban tartózkodó, az ottani előkelőségek körében nagy népszerűsége szert tett Benjamin Franklin és a későbbi amerikai elnök, John Adams társaságában. Jóllehet Jefferson korábban nem fogadta el a tisztséget, ezúttal nagy lelkesedéssel és eltökéltséggel igyekezett teljesíteni küldetését – a francia kultúra iránt érzett szimpátiájának köszönhetően is –, hogy megerősítse a két ország kapcsolatait.¹

Jefferson 1789 szeptemberéig tartózkodott az országban, ahol így alkalma volt megfigyelni a forradalom kezdeti eseményeit. Ugyanakkor lehetősége nyílt arra is, hogy utazásokat tegyen az országban, sőt azon kívül is, tapasztalatot és ismereteket szerezve több nyugat-európai ország kulturális, társadalmi és gazdasági viszonyairól. Ezenkívül levelezést folytatott és személyesen is találkozhatott a francia politikai és kulturális elit egyes képviselőivel, akiktől szintén informálódott az ország viszonyairól.² Az így szerzett benyomásaira, valamint az országról összegyűjtött ismereteire alapozva – a francia kultúra iránt érzett rokonszenve mellett – komoly kritikát is megfogalmazott az *ancien régime*-mel szemben, többek között a társadalmi viszonyokat, legfőképpen pedig a szegénység problémáját illetően.

¹ O'Brien: *The Long Affair*, 3-4.; Wilson: *Thomas Jefferson's Library*, i. m.; Peterson: *Thomas Jefferson and the New Nation*, 107.; Hahner: *Thomas Jefferson és a francia forradalom*, 38-39.; Kaplan: *Jefferson on France*, 3-4., 19.; Boles: *Jefferson: Architect of American Liberty*, 153., 157.

² Boles: *Jefferson: Architect of American Liberty*, 157-158.

Nem meglepő ez az érdeklődés Jefferson részéről, ugyanis a társadalmi egyenlőtlenségek kérdését alapvető fontosságúnak tartotta, ezen belül is a szegénység jelenségét, melyet előszeretettel vizsgált az amerikai köztársaság és néhány nyugat-európai állam viszonylatában. Ennek legfőbb célja az volt, hogy igazolja az amerikai köztársasági társadalmi és politikai berendezkedés sikerességét az Óvilág országaival szemben a társadalmi egyenlőtlenségek, az önkormányzatiság és az egyéni szabadságjogok tekintetében. Ebben az összehasonlításban pedig Franciaországnak kiemelkedő szerep jutott, különösen a társadalmi osztályok kapcsolatát, a társadalmi előjogokat vagy a szegénységet illetően.

A jelen tanulmányban ez utóbbi témát vizsgálom, ugyanis az eddigi szakirodalom csak meglehetősen érintőlegesen foglalkozott a szegénység problémájával Jefferson gondolkodásában – ha egyáltalán sor került arra. Ennek oka pedig elsősorban az az álláspont, mely szerint Jefferson nem tartotta jelentősnek a szegénység mértékét az Egyesült Államokban, és úgy vélte, többek között ez teszi kivételessé hazáját az európai államokkal szemben. Ráadásul Jefferson európai szegénységgel kapcsolatos nézeteit homogén módon kezelte az eddigi kutatás, nem véve tudomást arról, hogy országonként, így Franciaországot illetően is az általános jellemzők mellett specifikus nézeteket is megfogalmazott. Végül az eddigi szakirodalom nem használta fel a történeti kutatások szegénységgel kapcsolatos eredményeit a korai amerikai köztársaság viszonyait illetően, ezért nem is adhattak a szerzők kellő mélységű elemzést Jefferson idevonatkozó véleményéről a külföldi államok viszonylatában.³

A fentiek fényében ebben a tanulmányban megkísérlem bebizonyítani, hogy Jefferson olyan államként tekintett Franciaországra, ahol a szegénység specifikusan jellemző problémaként jelentkezik, jöllehet a jelenséget abból a nézőpontból vizsgálta, ami az Egyesült Államok vonatkozásában is meghatározta véleményét. Ennek megfelelően, bár több azonosságot is kimutatott a két ország tekintetében, elemzésében a különbségek még inkább szembeötlőek. Így például a földművelést alapvető fontosságúnak ítélte az *ancien régime* társadalmában a szegényellátás szempontjából, ugyanakkor a vidéki utazásai során tapasztalt viszonyok alapján a francia parasztokat a szegények közé sorolta.

Hogy mindezt megfelelően lássuk, mindenekelőtt Jefferson szegénységgel és szegényellátással kapcsolatos általános nézeteit kell megismernünk. Jefferson szegénység-felfogása alapvetően a republikánus ideológia keretrendszerébe illeszkedett, amennyiben úgy gondolta, azok tekinthetők szegénynek, akik nem függetlenek, nem képesek magukról gondoskodni, csak ha ehhez segítséget kapnak.⁴ Ez a meghatározás a szegényt a köztársasági társadalmi berendezkedés alapvető eszményének ellentétéként értelmezte, mely eszmény Jefferson számára a független termelőt jelentette, akit ő általában a szabad fehér férfiakkal azonosított. E csoporton belül pedig a szabad földtulajdonnal rendelkező farmereket részesítette előnyben, mint akik nem pusztán saját magukat tudják eltartani, hanem másokról, így családjukról is képesek gondoskodni. Jefferson szerint a gazdasági önellátás képezte az erkölcsi és politikai értelemben vett függetlenség alapját, így azt a republikánus erény és a köztársaság állampolgárai fontos ismérvének is tekintette.⁵

³ Scheer: *Thomas Jefferson's 'Poor Woman'*, i. m.; Guzzetta: *Jefferson, Rumford, and the Problem of Poverty*, i. m.; Steele: *Thomas Jefferson's Gender Frontier*, 31.; Steele: *Thomas Jefferson and American Nationhood*, 104.

⁴ Jefferson, „Query XIV”, *Notes on the State of Virginia*, 259.

⁵ „Query XIX”, *Notes on the State of Virginia*, 290.; Pocock: *The Machiavellian Moment*, 506–552.; Kennedy: *Mr. Jefferson's Lost Cause*, 26–27. A republikánizmus amerikai jelenségéről a magyar szakirodalomban lásd: Lévai: *A Republikánizmus-vita*, i. m.; Vajda: *Republikánizmus*, i. m.

Ráadásul Jefferson elképzelése szerint a szabad farmernek saját munkaerejére támaszkodva kell megművelnie a földjét, tehát a befektetett munka szempontjából is a függetlenséget preferálta, és ez számára, mint később látni fogjuk, különös jelentőségre tett szert a francia viszonyok értelmezésében. Ezzel a republikánus eszménnyel állt szemben a szegénység jelensége: a szegények ugyanis nem lehettek gazdasági és így morális és politikai értelemben sem függetlenek, hiszen nem rendelkeztek szabad földtulajdonnal, amiből eltarthatták volna magukat és családjukat.

Míndezek ismeretében érthető, hogy a republikánus eszmény antitéziseként megjelenő szegénység mint társadalmi jelenség elsősorban a szabad amerikai fehér férfiak vonatkozásában foglalkoztatta Jeffersont. A nőket, gyermekeket vagy a fekete rabszolgákat, akik a korabeli kulturális, gazdasági és jogi konvenciók alapján *ab ovo* függő helyzetben lévőknek számítottak, a szegénység szempontjából nem tekintette relevánsnak, csak olyan esetben, ha nem részesültek megfelelő ellátásban abban a háztartásban, ahol éltek. Az amerikai indiánok szintén szegénynek számítottak Jefferson szemében a fehér amerikaiakétól eltérő, náluk fejletlenebb életvitelük folytán.⁶

Ugyanakkor a fent vázolt függetlenségi eszmény és a szegénység jelensége más szempontból is összefüggött egymással. Amint Jefferson 1786-ban részletesen kifejtette a francia Jean Nicholas Démenunier-nek, akivel konzultálva írta az *Encyclopédie méthodique* Egyesült Államokról szóló szócikét, a szabad farmer erkölcsi eszményével szembenáll az a „lusta” ember, aki „túl büszke ahhoz, hogy dolgozzon”, és a családja nyakán él. Jefferson szerint az ilyen ember valójában az arra jogosan rászorulókat ellátását veszi igénybe ahelyett, hogy dolgozna. Ezért, ha szegényellátásban részesülne, az gátolná őt abban, hogy képességeit kibontakoztatva előrehajasson az életben.⁷

Nem meglepő, hogy Jefferson szemében a szegénység meghatározása ily módon fontos erkölcsi dimenziót is nyert, amennyiben egyértelműen elítélte azokat, akik munkaképes dolgozóként nem vállaltak munkát. Ennek alapján különböztette meg az „rászoruló” (*deserving*) és a „dologtalan” (*idle*) szegények csoportját az amerikai társadalmon belül, a korabeli általános gyakorlatnak megfelelően. Míg az előbbieket jogosultnak ítélte a helyi szegényellátásra, mivel nem voltak munkaképesek, az utóbbiak képesek lettek volna dolgozni, ám nem tették, ezért dologházba kényszerítették őket, ahol ellátásért cserébe munkát kellett végezniük.⁸ A szegények legszélsőségesebb csoportját pedig a „csavargók” (*vagrants*) alkották, akik nem vehették igénybe a helyi szegényellátást, egyik helységről a másikra vándorolva próbálták munkát vagy alamizsnát szerezni maguknak. Jefferson őket a dologtalan szegények közé sorolta, azt állítva róluk, hogy nem akarnak dolgozni.⁹

Ezek a kategóriák, melyeket Jefferson az amerikai szegénységgel kapcsolatban használt, a munkanélküli szegények nagyobb csoportjához tartoztak, amelyet ugyanakkor kiegészített a dolgozó szegények csoportja. Ők voltak azok, akik ugyan végeztek munkát, ám egyik napról a másikra kellett élniük, így könnyen lecsúszhattak a munkanélküliek sorába. Jefferson számára a legfontosabb ide tartozó társadalmi csoportot azok az amerikai farmerek jelentették,

⁶ Jefferson levele Maria Cosway-hez, 1786. október 12. In: Jefferson: *Writings*, 875.; Jefferson levele Clement Caine-hez, 1811. szeptember 16. In: Jefferson: *Works*, XI. 214.; Jefferson: “Memorandums on a Tour from Paris to Amsterdam, Strasburg, and back to Paris, March 3., 1788”. In: Jefferson: *Writings*, 651. Lásd még: Steele: *Jefferson's Gender Frontier*, 30–33.

⁷ “Observations on the Article États-Unis Prepared for the Encyclopédie,” 1786. június 22. In: Jefferson: *Works*, V. 58–59.

⁸ Jefferson: *Writings*, 259.

⁹ Rothman: *The Discovery of the Asylum*, 5.; Jefferson: *Writings*, 259.

akik a 19. század elejére bekapcsolódtak a világkereskedelembé, és akiket ezért a különféle válságok érzékenyen érintettek, így többen közülük nagy eséllyel szorultak szegénységi ellátásra.¹⁰

Jefferson és a franciaországi szegénység

Jefferson a franciaországi szegényeket is a fentebb vázolt szegénység-felfogás kategóriával értelmezte. Az ország korabeli gondolkodói ugyanis a szegénység jelenségét szintén egyrészt azokkal a dolgozó férfiakkal kapcsolták össze, akik nem tudták eltartani a családjukat, másrészt pedig az egyéneknek az önfenntartásra való képtelenségével azonosították. A mezőgazdasági munkások körében például gyakori jelenség volt, hogy kénytelenek voltak a gyermekeik és feleségeik által megkeresett extra jövedelemre támaszkodni megélhetésük biztosításához.¹¹ A kisbirtokosok körében pedig az 1700-as évek közepétől kezdve volt jellemző, hogy egyre nehezebben tudtak megélni a csökkenő területű szántóföldekből, és kiegészítő jövedelemforrásokat igyekeztek találni. Ezért a legtöbb „parasztgazda” nem volt abban a helyzetben, hogy a földjén elegendő élelmiszert termeljen a családja ellátásához, és kiegészítő jövedelemre szorult például „háziipari” termelésből, melyben általában a család nő tagjai vettek részt. Az ilyen és ehhez hasonló jövedelemszerző tevékenységek a francia paraszti gazdálkodás polikulturális jellegét erősítették. A szegény családok túlélése szempontjából elengedhetetlen volt, hogy a családi költségvetéshez minden családtag hozzájáruljon, így akár csak egyetlen tag kiesése a komplex jövedelmi rendszerből a mélyszegénységbe való lecsúszáshoz vezetett.¹²

Ugyanakkor, amint a továbbiakban látni fogjuk, Jefferson franciaországi szegénységgel kapcsolatos megjegyzései elsősorban a vidéki népességre szorítkoztak, és nem foglalkozott más csoportokkal. Például nem volt tisztában azzal a ténnyel, hogy – amint arra a szakirodalom rámutat – a francia társadalmat alkotó három rend (a papság, a nemesség vagy a harmadik rend, mely magában foglalta a parasztságot) mindegyike számos olyan alcsoportból tevődött össze, melyek között megtalálhatók voltak a rosszabb anyagi helyzetben lévő népelemhez tartozók. A francia lakosság egyharmada szegénynek számított, nehéz körülmények között élt, és a legszegényebbek az alapvető élelmiszereknek is híján voltak.¹³

Mindazonáltal nem véletlen, hogy a franciaországi szegénység vonatkozásában elsősorban a mezőgazdasági szektorban dolgozó népesség váltotta ki Jefferson érdeklődését. A 18. század végére a huszonnyolc milliós Franciaország népességének 85%-át parasztok alkották, akiknek többsége ekkor megélhetési gondokkal küszködött.¹⁴ Ennek többek között az volt az oka, hogy a parasztok számtalan adóval és kötelezettséggel tartoztak a királynak, a földesúrnak, valamint a papságnak is, így a termelőknél már alig maradt a megélhetésükhöz

¹⁰ Jefferson levele Thomas Cooperhez, 1814. szeptember 10. In: *Founders Online*, National Archives, <https://founders.archives.gov/documents/Jefferson/03-07-02-0471> (letöltés: 2020. december 8.) [Eredeti forrás: *The Papers of Thomas Jefferson*, Retirement Series, vol. 7, 28 November 1813 to 30 September 1814. Ed. J. Jefferson Looney. Princeton: Princeton University Press, 2010. 649–655.] Jefferson levele Thomas Ritchie-hez, 1826. február 28. In: *Jefferson: Works*, XII. 464.

¹¹ Hufton: *The Poor of Eighteenth-Century France*, 12., 18.; McPhee: *A Social History of France*, 10–11.

¹² Hufton: *The Poor of Eighteenth-Century France*, 15., 37., 38., 43.

¹³ Duby: *Histoire de la France*, 251–258.; Hufton: *The Poor of Eighteenth-Century France*, 20., 24.

¹⁴ Duby: *Histoire de la France*, 304.; McPhee: *A Social History of France*, 7.

szükséges élelmiszerből.¹⁵ Ráadásul, az állami költségvetés kívánalmaival összhangban, a parasztság viselte az adóterhek döntő hányadát, a másik két rend részesedése relatíve csekély volt.¹⁶

Ezen túlmenően leginkább a túlnépesedés és az abból fakadó földhiány következtében az 1770-es évekre az általános gazdasági helyzet is romlott. Az ország paraszti népességén belül egyre többen voltak híján munkalehetőségeknek, illetve földhöz is nehezebben tudtak hozzájutni, és sokan csavargóként járták a vidéket.¹⁷ A helyzetet tovább rontotta a mezőgazdasági termelés kedvezőtlen szerkezete és feltételrendszere, ami önellátó gazdálkodás folytatására kényszerítette a parasztokat. Ennek következtében viszont nagymértékben csökkent a helyi piacokra termelt áruk volumene, a csökkenő bevételeik miatt viszont a parasztok nem tudtak lépést tartani a növekvő élelmiszerárakkal.¹⁸

Egy másik, még nagyobb horderejű tényezőnek, amely szintén hozzájárult a franciaországi áremelkedéshez, az uralkodó adóemeléssel kapcsolatos igénye tekinthető, amit végső soron az 1780-as évekre kibontakozó általános pénzügyi válság okozott. Ekkorra ugyanis a francia állam – nagyrészt a határon túli befolyási övezetének kiterjesztésére irányuló törekvései következtében – a csőd szélére került. A hétéves háborút követő nemzetközi kereskedelem bővülésével és a francia szerepvállalás növekedésével az ország gazdasága a jelentős kereskedelmi növekedés szakaszába lépett, és a folyamatot végső soron külföldi befektetők-től felvett hitelekből finanszírozták. A kereskedelmi adminisztráció terjeszkedése nyomán jelentkező növekvő költségek szintén hozzájárultak a pénzügyi terhekhez. A nagyhatalommá válás pénzügyi követelményei, úgymint a növekvő igény a haditengerészet, valamint a hadsereg fejlesztésére és fenntartására hasonlóképpen folyamatos hitelfelvételre kényszerítette a francia államot. Ezt a szükségletet pedig a nemzetközi befektetők a nagyobb haszon reményében még inkább voltak készek kielégíteni Franciországbán, mint más európai államokban.¹⁹

E szélesebb körű pénzügyi válság közvetett hatásai mellett 1786 után a mezőgazdaság általános visszaesése is fokozta a francia parasztok gondjait, és a társadalmat általánosan jellemző szegénység, valamint az élelmiszerhiány a lakosság nagy részét súlyosan érintette.²⁰ Az élelmiszerhiányt az is előidézte, hogy a népesség növekedési üteme nagyobbak mutatkozott, mint a gazdasági növekedés üteme.²¹ Mindenekelőtt a kenyér árának növekedése jelentett komoly nehézséget, amit súlyosbított, hogy az országban hiány mutatkozott ebből az alapvető élelmiszerből, és a kereskedők a városi piacokat részesítették előnyben az értékesítés során, mivel ott nagyobb bevételre tudtak szert tenni.²² A kenyérré árkorlátozást vezettek be, ami a parasztok érdekeit és a társadalmi nyugalmat szolgálta.²³

¹⁵ McPhee: *The French Revolution*, 12., 13.; McPhee: *A Social History of France*, 11.; Duby: *Histoire de la France*, 249–250.

¹⁶ Hunt: *The French Revolution*, 3.

¹⁷ Duby: *Histoire de la France*, 250.

¹⁸ McPhee: *The French Revolution*, 8.

¹⁹ Hunt: *The Global Financial Origins of 1789*, 33.

²⁰ Duby: *Histoire de la France*, 286.; McPhee: *The French Revolution*, 12.

²¹ Hufton: *The Poor of Eighteenth-Century France*, 14.

²² Bouvier–Armengaud et al.: *Histoire économique et sociale de la France*, 1712.; McPhee: *The French Revolution*, 12.

²³ Duby: *Histoire de la France*, 250.

A szegények helyzetét tovább nehezítették az alacsony bérek, a rossz életkörülmények, valamint a járványok és más betegségek.²⁴ A gazdasági nehézségekkel szembeni védekezés jegyében a franciaországi rászorulókat csak a katolikus egyház által fenntartott szegényellátásra számíthattak. Mivel azonban az a plébániákhoz volt rendelve, és azok egyenlőtlenül oszlottak meg az országban, a jótékonyági segélyek elosztása nagyfokú anomáliát mutatott.²⁵

Mindezek következtében az 1780-as évek közepére a francia vidék gazdasági és társadalmi válságba süllyedt,²⁶ a mezőgazdaságban kialakult feszültségek pedig erőszakot generáltak a parasztok körében. Ennek legszélsőségesebb formájának tekinthető az, amikor elkecserekedtségükben megtámadták és kifosztották a nemesség birtokait.²⁷ A francia vidéken jelentkező nehézségek nagy mértékben hozzájárultak az 1787. évi társadalmi elégedetlenséghez és feszültséghez, mely a francia forradalomban és az *ancien régime* megdöntésében csúcsosodott ki. Jeffersonnak a franciaországi szegénységről alkotott elképzeléseit ebbe a kontextusba illeszkedve értékelhetjük.

Jefferson aggasztották a franciaországi szegényeket sújtó általános társadalmi és politikai megrázkódtatással járó folyamatok, melyek azonban egyáltalán nem érték váratlanul, mivel már jóval a forradalmi események előtt, sőt még az országban tett utazásai során szerzett tapasztalatait megelőzően is értekezett a korabeli társadalmi viszonyokról, köztük a szegények helyzetéről. Jefferson tisztában volt a francia társadalomban jelentkező elszegényedéssel, és követi megbízatása lejárta közeledtével, a forradalom kitörésének előestéjén intenzíven foglalkozott a kérdéssel. 1789 márciusában például megállapította, hogy a szokatlanul hideg tél miatt Párizs dolgozó szegényei munka nélkül maradtak, és pénzzel segítyezik őket.²⁸ A nyár vége felé pedig, amikor a forradalom már javában zajlott, a párizsi kenyérhiány kapcsán a szegények helyzete ismét megragadta a figyelmét. Amint azt James Madisonhoz intézett levelében megjegyezte, a túlélés érdekében a nincstelenek elkecserekedtségükben pékségeket támadnak meg élelemért.²⁹ A nyomor tehát a várakozások ellenére – állapította meg Jefferson szeptemberben – a tél elmúltával is mindennapos jelenség volt a nincstelenek körében, akik a nyári „bőséges termés” ellenére még mindig kenyérhiánytól szenvedtek.³⁰

A szegénység mögött rejlő strukturális okokról azonban már korábban is megfogalmazta véleményét Jefferson, elsősorban a francia vidékre koncentrálván.

A munkanélküli szegények Franciaországban

Bár Jefferson szegénységgel kapcsolatos általános megállapításai fontos szerepet játszottak a francia helyzetről kialakított értékelésében, mint látni fogjuk, a franciaországi viszonyokkal

²⁴ Hufton: *The Poor of Eighteenth-Century France*, 38–68.

²⁵ McPhee: *A Social History of France*, 20–21.

²⁶ McPhee: *A Social History of France*, 28.

²⁷ Furet–Richet: *La Révolution Française*, 85–86.

²⁸ Jefferson levele Madame Brehanhoz, 1789. március 14. In: Jefferson: *Works*, V. 460.

²⁹ Jefferson levele James Madisonhoz, 1789. augusztus 28. In: Jefferson: *Works*, V. 487.

³⁰ Jefferson levele Ralph Izardhoz, 1789. szeptember 18. In: Jefferson: *Works*, VI. 16. Jeffersonnak ezek a személyes megfigyelései a párizsi élelmiszerellátást érintő problémákról meglehetősen pontosnak tekinthetők. A megtermelt élelmiszer elosztása például visszatérő probléma maradt az *ancien régime* alatt, különösen akkor, amikor a termés nem volt elegendő a népesség ellátására. Ekkor a vidéki és a városi szegények általában vagy a kenyér árának rögzítését követelték a helyi adminisztrációtól, vagy pedig azt, hogy akadályozza meg a nagyobb gazdákat abban, hogy a szabad piacon értékesítsék a búzakészleteik feleslegként jelentkező részét, mivel arra a szegények – megszabott áron – tartottak igényt mindennapi megélhetésükhöz. McPhee: *A Social History of France*, 15., 24.

összefüggésben nem jelenik meg a dologtalan és rászoruló szegények közötti különbségtétel, mert az nem bizonyult számára relevánsnak a francia kontextusban. Ugyanakkor mind a francia munkanélküli, mind pedig a dolgozó szegények esetében a földművelés állt érdeklődésének homlokterében. Nem meglepő tehát, hogy elsősorban a földművelés perspektíváján keresztül elemezte a franciaországi szegények helyzetét – legyenek bár munkanélküliek vagy dolgozók.

Szegénységgel kapcsolatos általános nézetrendszerében – mint fentebb már láttuk – a szegények egyik meghatározó csoportját azok alkották, akiknek nem volt munkájuk, bár hajlandók lettek volna dolgozni, a munkanélküli, de „dolgos” szegények csoportjaként. Még a forradalom előtt kifejtett véleménye szerint a francia társadalom meghatározó részét szintén ez a csoport alkotta.³¹ A velük kapcsolatban megfogalmazott nézeteiben – mint látni fogjuk – a földhasználat mint a megélhetés alapja játszott meghatározó szerepet.

Jefferson gondolatainak alapvető eleme a munkalehetőségek hiánya és a szegénység közötti összefüggés. A franciaországi nincstelenség okát alapvetően a földtulajdon egyenlőtlen elosztásával, valamint azzal magyarázta, hogy a francia arisztokraták nem adták bérbe a megműveletlen földeket a dolgos, munkaképes szegényeknek. A francia társadalomról James Madison számára készített elemzésében kifejtette, hogy annak nagy részét a nyomorban élő, munkanélküli szegények teszik ki, akik koldulni kényszerülnek a megélhetésért.³² Jefferson szerint ezek az emberek hajlandók lennének dolgozni, mégsem találnak munkát a megélhetésükhöz. Ez annál is súlyosabb probléma, állította, mivel egyébként elegendő mennyiségű föld áll rendelkezésre. A földtulajdonosok azonban nem érdekeltek abban, hogy hasznot húzzanak földjeik bérbe adásából, és olyanok műveljék meg azokat, akik képesek és hajlandók munkát végezni a birtokaikon. Ehelyett, mivel arisztokraták, csak rendkívül korlátozott mértékben használják ezeket a földeket, kedvtelésből, elsősorban vadászatra. „Ezeket a földeket nem művelik”, „csak vadászat céljára használják őket” – állította Jefferson.³³ Fontos látnunk, hogy ezek a gondolatai még a franciaországi kiküldetése előtti véleményét tükrözik, amely viszont változott az ottani tartózkodása során szerzett tapasztalatai nyomán.

Ez a gyakorlat azonban – érvelt – sérti a „természeti jogot”, mivel a „műveletlen” földek mellett nagyszámú „munkanélküli szegény” él az országban. Ez pedig nem helyénvaló, hiszen – ahogyan fogalmazott: „...a földet közös tulajdonként kapták az emberek, hogy dolgozzanak és éljenek rajta.” Ezért, amennyiben rendelkezésre áll szabad, megművelhető föld, azt a munkanélküli szegények rendelkezésére kell bocsátani, mert ebben az esetben „a föld művelésének alapvető joga visszakerül a munkanélküliekhez”.³⁴ Más szóval: Jefferson szerint a munkanélküli franciáknak jogukban állna megművelni a tulajdonosok által műveletlenül hagyott földet. Mivel azonban a földtulajdon rendszere Franciaországban kötött, az arisztokráciát privilegizáló jogi konstrukcióra épül, a munkanélküli szegények nem juthatnak földtulajdonhoz, így megélhetésüket csak más munkalehetőségek révén lehetett volna biztosítani. Ennek hiányában azonban a földet a bérlet intézménye révén kellene munkára képes és hajlandó rászorulóknak számára elérhetővé tenni. Ez a megoldás a potenciális szegénységélyezés egyik fő formájaként jelent meg Jefferson gondolkodlatmenetében.

Jefferson érvelése a szegénység és a francia arisztokrácia pazarló földhasználatára közötti kapcsolatról fontos párhuzamot mutat azzal a gondolatmenettel, amelyben az amerikai indiánok földhasználatát elemezte, mivel az a vadászterületként való hasznosításon alapult.

³¹ Jefferson levele James Madisonhoz, 1785. október 28. In: Jefferson: *Writings*, 841.

³² Jefferson levele James Madisonhoz, 1785. október 28. In: Jefferson: *Writings*, 841.

³³ Jefferson levele James Madisonhoz, 1785. október 28. In: Jefferson: *Writings*, 841.

³⁴ Jefferson levele James Madisonhoz, 1785. október 28. In: Jefferson: *Writings*, 841–842.

Életmódjukat a civilizációval ellentétes életmódként határozta meg, mivel úgy gondolta, a nyugati típusú mezőgazdasághoz mint fejlettebb megélhetési formához képest alacsonyabb termelékenységi módszerek jellemzik, és azok összességében az indiánok elszegényedését eredményezik.³⁵

Végül itt kell megjegyezni, hogy létezett egy olyan társadalmi csoport a munkanélküli francia szegények között, amelyre Jefferson nem tért ki, mégpedig a csavargók, akik jellemzően a francia vidéken kóborló és gyakran a városokban menedéket találó koldusok voltak. Mindazonáltal ők is a munkanélküli szegények kategóriájába tartoztak, a leggyakrabban munkát keresve járták az országot, ami nem volt veszélytelen számukra, mivel még kisebb törvénytértés miatt is súlyos büntetésben részesültek.³⁶

A franciaországi dolgozó szegények

A munkanélküliek mellett Jefferson figyelme a franciaországi dolgozó szegényekre is kiterjedt, pontosabban azokra, akiknek lehetőségük volt földet művelni. Ugyanakkor, érdekes módon, őket is szegénynek minősítette, mivel családjuk munkájára kellett támaszkodniuk, azaz nem tudtak megfelelni a független, önmagát és családját is eltartani képes farmer eszményének. Ezért úgy látta, nem érték el a civilizációnak azt a szintjét, amely az amerikai köztársaságot jellemezte.

Azt látta, hogy a francia paraszti gazdaságban az egész család részt vesz a földművelésben, tehát a családfő nem képes egyedül ellátni feladatát. Ahogyan 1788-as útinaplójában a francia vidéken tett látogatásának tapasztalatait összegezve fogalmazott: „A férfiak tekintetében tiszteletre méltó körülmény, hogy abban a pillanatban, amikor anyagilag megnyugtató helyzetbe kerülnek, a házi munkát női háztársukra osztják, a külsőt [azaz a földművelést] pedig magukra vállalják. És ez a körülmény vagy ennek ellentettje, elég jól mutatja, hogy egy nép jómódban él-e, vagy sem.”³⁷ Jefferson ugyanezt a megfigyelést tette dél-franciaországi utazásai során, ahol úgy látta, a mezőgazdasági közösségek nagyfokú szegénységben élnek, ugyanis a férfiak a földeken dolgoztatták a nőket és a gyerekeket. Véleménye szerint a szegénység a férfi függetlenség és a civilizáció hiányának következménye volt: „...megfigyeltem, hogy a nők és gyermekek nehéz terheket cipelnek és kapálnak. Ez a rendkívüli szegénység egyértelmű jele. A férfiak egy civilizált országban soha nem teszik ki feleségüket és gyermekeiket olyan munkának, mely meghaladja erejüket vagy nemükhöz nem illő, amennyiben saját munkaerejük elegendőnek bizonyul annak elvégzéséhez.”³⁸

Jefferson úgy látta, a francia parasztok nem érték el a civilizációnak azt a szintjét, amely az amerikai köztársaságot jellemezte. Ugyanis a civilizált társadalmakban élő nők nem végeznek mezőgazdasági munkát, mert azzal „természetes” jogaik sérülnek. Sajátos párhuzam mutatkozott e tekintetben is a francia és az indián nők között. Az utóbbiaknak ugyanis

³⁵ Vö. Vajda: *From Poverty to Assimilation*, i. m. Ez az álláspont jól illeszkedett Jeffersonnak az európai arisztokráciáról vallott általános véleményéhez, mely olyan társadalmi elitnek tekintette őket, amely nem racionális módon gondolkodik. Úgy vélte, a jelenben élnek, és nem számolnak a jövővel, ellentétben az amerikaiakkal, akik a tevékenységeiket a jövőre való tekintettel tervezik. Spahn: *Thomas Jefferson, Time, and History*, 48., 84.

³⁶ McPhee: *A Social History of France*, 24.

³⁷ Jefferson: *Writings*, 651.

³⁸ Notes of a Tour into the Southern Parts of France, etc., 1787. március 3. In: *Founders Online*; lásd még Jefferson levele William Shorthoz, 1787. március 15. Uo.

Jefferson szerint kényszerűségből mezőgazdasági munkát kellett végezniük, és a folyamatosan hadakozó indián férfiakra kellett gondot viselniük, akik nem dolgoztak a földeken.³⁹

Másrészt viszont léteztek olyan vidékek is Franciaországban, ahol a helyzet kevésbé volt reménytelen a parasztság életviszonyai tekintetében – ismerte el Jefferson. A térség, ahol a nők helyzetét kedvezőbbnek ítélte, „Burgundia és Beaujolois (sic)” volt, mivel ott főként házimunkát végeztek, és kedvező körülmények között éltek.⁴⁰ Mint Jefferson megjegyezte egyik levelében, ezekben a régiókban a nők „jól öltözöttek”, „jól tápláltak”, és „csak könnyű munkát végeznek a földeken”.⁴¹

Egészében véve azonban – legalábbis Jefferson gondolatmenete szerint – a francia parasztok, még ha a föld munkásai is voltak, nem feleltek meg az amerikai farmerek által képviselt eszménynek, mivel nem voltak teljesen függetlenek. A munkanélküli, földtulajdon nélküli nincstelenekhez hasonlóan ők sem feleltek meg a független termelő eszményének.

Általános republikánus elméletében a földművelés és a jólét között szilárd kapcsolatot tételezett, azzal együtt, hogy az előbbit a szegénység elkerülése garanciájának tekintette, mely az utóbbi számára a függetlenség hiányát jelentette, illetve mások foglalkoztatását a föld megművelése során. Feltételezése szerint – a republikánus modell alapján – a földtulajdonos férj képes megművelni a földbirtokát anélkül, hogy házastársát vagy gyermekeit munkára kényszerítené.

Abban, ahogy Jefferson a francia vidéken élő férfiak és nők helyzetét meghatározta, a munka világához kapcsolódó nemi szerepekről alkotott tágabb víziójának is része volt. Amint azt máshol már kifejtettem, éles határvonalat húzott a francia férfiak és nők között, azt állítva, hogy az előbbieket inkább a nőkre természetből fogva kiszabott feladatokat végzik. A nemi szerepek fálcsatlódása így szerinte a dolgok természetes rendjének megsértését jelentette a francia társadalomban.⁴² Ugyanakkor Jefferson nem érzékelte, hogy a francia vidéki nők többsége olyan ipari tevékenységekben is részt vett, mint a textilgyártás, amely fejlődésének ebben a korai szakaszában a nagyrészt paraszti háztartásokra épülő kiadási rendszerre épült. Ezek a nők tehát a családi gazdaság fontos részét képezték a többletjövedelem megszerzésével, amire ott általában nagy szükség volt, különösen akkor, amikor a házastársuk szezonális munkát vállalt a lakóhelyükön kívül.⁴³

Megállapítható tehát, hogy mivel Jefferson a földtulajdont megművelő termelőket tekintette a függetlenség megtestesítőinek, valamint az önállósra képes személyeknek, a független, szabad földbirtokkal rendelkező mezőgazdasági termelők a jeffersoni logika szerint nem lehettek szegények. Hogy az ilyen férfiak elégedetten élhetnek, azt jelentette számára, hogy nem kell mások munkájára támaszkodniuk, ezért nem szegények a szó két értelmében: az önállóság kizárja a másoktól való függést mind a megélhetés, mind a munka tekintetében. A francia mezőgazdasági termelők azonban nem feleltek meg ennek az ideálnak.

Végkövetkeztetés

Amint láttuk, Jefferson franciaországi szegényekkel kapcsolatos gondolkodásának fontos vonása, hogy miközben csoportjukat nem tekintette homogénnek, és különbséget tett a munkanélküli és a dolgozó szegények között, ellentétben saját hazájára vonatkozó nézetei-

³⁹ „Notes”. In: Jefferson: *Writings*, 185–186.

⁴⁰ „Notes”. In: Jefferson: *Writings*, 186.

⁴¹ Jefferson levele William Shorthoz, 1787. március 15. In: *Founders Online*.

⁴² Vajda: *Thomas Jefferson on Class and the European Perspective*, 85–86.

⁴³ McPhee: *A Social History of France*, 11.

vel, nem tett utalást a franciaországi „dologtalan” szegényekre. A munka nélkül maradt nincstelenek helyzetéért a francia arisztokráciát és annak földhasználathoz való hozzáállását hibáztatta. Így elemzésében leginkább az ország „rászoruló” szegényeit tárgyalta, mint a nincstelenek fő csoportját.

Ezen túlmenően Jeffersonnak a franciaországi szegényekről alkotott elképzelései megélhetésük tekintetében is megkülönböztetésekre épült. A legfontosabb ezek közül, hogy éles ellentétet vélt felfedezni az amerikai köztársaság és Franciaország között a földhasználat szempontjából. Míg hazája szabad földeket tudott biztosítani a népességfelesleg ellátására, addig Franciaország csak olyan földterülettel rendelkezett, amely arisztokraták tulajdonában volt, akik azonban nem voltak hajlandók azt bérbeadni a nincsteleneknek. Szerinte ezen a gyakorlaton kellett volna változtatni, ez lehetett volna a szegényellátás fő formája Franciaországban.

Ugyanakkor, mint franciaországi utazásai során szerzett benyomásából kiderült, Jefferson szemében még azok a francia parasztok is problémákkal szembesültek, akik földet művelhettek, mivel csak családjuk segítségével tudták megművelni a földet. Ráadásul úgy vélte, a nők által végzett mezőgazdasági munka a civilizáció alacsonyabb fokát jelezte egy adott társadalom esetében. Mi több, az a helyzet, amelyet Jefferson a francia vidéken megfigyelt, valójában szöges ellentétben állt a rászoruló földhöz juttatására vonatkozó korábbi, még franciaországi tartózkodása előtt megfogalmazott javaslatával, a bérleti rendszer elterjesztésével, hiszen az valójában a családtagok munkájától függő szegény parasztok tömegét eredményezte volna.

Végül, mivel Jefferson nem volt tisztában a francia paraszti gazdálkodás polikulturális jellegével, valamint a nők részvételével a családi háztartások számára többletjövedelmet biztosító tevékenységekben, meglehetősen korlátozott képet festett a franciákat sújtó szegénységről. A francia földművesek messze nem voltak önellátók, a földművelésen kívül más tevékenységekben is nagymértékben részt vettek megélhetésük biztosítása érdekében. Az, hogy a földeken a feleségük és a gyermekeik segítségére támaszkodtak, nem mentette fel őket azon feladat alól, hogy más jövedelemszerző gazdasági tevékenységek után nézzenek. Így még csak meg sem tudták közelíteni Jeffersonnak az önellátó amerikai szabad farmerről alkotott ideálját.

BIBLIOGRÁFIA

Nyomtatott és internetes források

Founders Online <https://founders.archives.gov/> (letöltés: 2022. július 10.)

Jefferson, Thomas: *The Works of Thomas Jefferson* [Federal Edition] Ed. Paul Leicester Ford. 12 vols. New York: The Knickerbocker Press, 1904–1905.

Jefferson, Thomas: *Writings*. Ed. Merrill D. Peterson. New York: The Library of America, 1984.

Szakirodalom

Boles, John B.: *Jefferson: Architect of American Liberty*. New York: Basic Books. 2017.

Bouvier, Jean – Armengaud, André et al.: *Histoire économique et sociale de la France: L'ère industrielle et la société d'aujourd'hui (siècle 1880–1980). Années 1950 à nos jours*. Tome IV. Paris: Presses Universitaires de France, 1982.

Duby, Georges (dir.): *Histoire de la France. Dynasties et révolutions de 1348 à 1852*. Paris: Larousse, 1987.

Furet, François – Richet, Denis: *La Révolution Française*. Paris: Hachette, 1999. (1963)

- Guzzetta, Charles: *Jefferson, Rumford, and the Problem of Poverty*. The Midwest Quarterly, vol. 26. (1985) No. 3. 343–356.
- Hahner Péter: *Thomas Jefferson és a francia forradalom (Thomas Jefferson and the French Revolution)*. Budapest: Századvég, 1998.
- Hufton, Olwen H.: *The Poor of Eighteenth-Century France 1750–1789*. Oxford: Clarendon Press, 1974.
- Hunt, Jocelyn: *The French Revolution*. London: Routledge, 1998.
- Hunt, Lynn: *The Global Financial Origins of 1789*. In: Desan, Suzanne – Hunt, Lynn – Nelson, William Max (eds.): *The French Revolution in Global Perspective*. Ithaca–London: Cornell University Press, 2013. 32–43.
- Kaplan, Lawrence S.: *Jefferson on France. An Essay on Politics and Political Ideas*. New Haven – London: Yale University Press, 1967.
- Kennedy, Roger G.: *Mr. Jefferson's Lost Cause: Land, Farmers, Slavery, and the Louisiana Purchase*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Lévai Csaba: *A republikanizmus-vita: Vita az amerikai forradalom eszmétörténeti hátteréről*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2003.
- McPhee, Peter: *A Social History of France, 1780–1880*. London: Routledge, 1993. (1992)
- McPhee, Peter: *The French Revolution, 1789–1799*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- O'Brien, Conor Cruise: *Thomas Jefferson and the French Revolution*. Chicago–London: The University of Chicago Press, 1996.
- Peterson, Merrill D.: *Thomas Jefferson and the New Nation*. Oxford–London: Oxford University Press, 1978.
- Pocock, J. G. A.: *The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*. Princeton: Princeton University Press, 1975.
- Rothman, David J.: *The Discovery of the Asylum: Social Order and Disorder in the New Republic*. Boston: Little and Brown, 1971.
- Scheer, Arthur: *Thomas Jefferson's 'Poor Woman': A Symbol of Sentiment or Social Inequality?* The Midwest Quarterly, vol. 39. (1998) No. 3. 329–346
- Sellers, Charles: *The Market Revolution: Jacksonian America, 1815–1846*. New York: Oxford University Press, 1994.
- Spahn, Hanna: *Thomas Jefferson, Time, and History*. Charlottesville – London: University of Virginia Press, 2011.
- Steele, Brian: *Thomas Jefferson's Gender Frontier*. The Journal of American History, vol. 95. (2008) No. 1. 17–42. doi.org/10.2307/25095463
- Steele, Brian: *Thomas Jefferson and American Nationhood*. New York: Cambridge University Press, 2012.
- Vajda Zoltán: *Republikanizmus az Amerikai Egyesült Államok 18–19. századi történetében*. Aetas, 13. évf. (1998) 4. sz. 39–68.
- Vajda Zoltán: *From Poverty to Assimilation: Thomas Jefferson on Native Americans As Indigent People*. Hungarian Journal of English and American Studies, vol. 28. (2022) No. 1. 148–181. doi.org/10.30608/HJEAS/2022/28/1/6
- Vajda Zoltán: *Thomas Jefferson on Class and the European Perspective* In: Ciugureanu, Adina – Vlad, Eduard – Stanca, Nicoleta (eds.): *National and Transnational Challenges to the American Imaginary*. Berlin: Peter Lang, 2018. 81–92.
- Wilson, Douglas L.: *Thomas Jefferson's Library and the French Connection*. Eighteenth-Century Studies, vol. 26. (1993) No. 4. 669–685. doi.org/10.2307/2739489